

Петро Токар,
кандидат соціологічних наук,
директор ННІ євроінтеграційних досліджень,
доцент кафедри міжнародних студій та суспільних
комунікацій, експерт проекту В-4 «Інклюзивна ЦСЄ:
виклики та інтеграція біженців в Україні»,
голова оргкомітету конференції

Людмила Середа,
провідний фахівець НН інституту
євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ТА ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ДО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ

Шановні пані та панове!

Маю честь щиро вітати вас, учасників міжнародної науково-практичної конференції на тему **«Українські біженці у вторинних містах регіону Центрально-Східної Європи та України: виклики та сприяння інклюзії та згуртованості громад»**, а також гостей нашої конференції від імені колективу Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень УжНУ і побажати успіхів у вирішенні її мети і завдань у реалізації програми і знаходженні складних пошукових рішень, які поставили перед науковцями в дослідженні заявлених проблем інклюзії українських біженців та переселенців до територіальних громад та їх соціальних груп, де вони знайшли свій тимчасовий чи постійний притулок для проживання. З огляду на тему ми визначили **ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОБГОВОРЕННЯ НА КОНФЕРЕНЦІЇ**:

- Міграція у Європі, Україні і на Закарпатті в історичному контексті. Формування української спільноти від давніх і до наших днів;
- Моделі управління міграційною політикою ЄС і національних країн-членів, зокрема ЦСЄ та України: загрози та виклики для світу;
- Правове регулювання міграційної політики в ЄС, країнах ЦСЄ та Україні;
- Українські біженці в ЄС та в країнах В-4: самопочуття і ставлення до них;
- Проблема переселенців та міграційних рухів у Європі, Україні, на Закарпатті;
- Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України: шляхи повернення мігрантів на Батьківщину;
- Демографія в Європі та шляхи вирішення проблеми: досвід для України;
- Роль наукових досліджень міграційно-демографічної проблематики;
- Міграція і демографія у безпековому вимірі.

Конференція проводиться за рішенням МОН України з ініціативи Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень УжНУ (ННІ ЄД) та узгодже-

на з координатором та учасниками проекту. Водночас зауважимо, що проблема міграції і демографії визначена дослідницькою проблемою з 2019 року, від часу створення НДІ міграції і демографії. Першою її відправною точкою відліку у науковому пошуку ННІ ЄД стало проведення міжнародної науково-практичної конференції на тему «Міграційна політика України в умовах глобалізації: досвід управління та ризику сьогодення», яка пройшла в умовах ковіду (онлайн) 24.03.2020 року. Тоді головними темами для обговорення пропонувалися: міграційна криза в Україні 2014–2015 рр. та в Європі 2015–2016 рр. та історична пам'ять міграційного руху, яка нами та іншими дослідниками характеризувалася як така, що світ ніколи не був статичним, постійно перебував у русі. Міграція людей відігравала вирішальну роль і була фундаментальним енергійним рухом, що визначав перебіг багатьох важливих подій, на які помітний вплив уже мали на цей час мільйони мігрантів в усіх країнах ЄС.

Головною міграційною проблемою для України було ефективне управління наявним масовим міграційним рухом, при тому, що за роки незалежності Верховна Рада України не спромоглася схвалити концепцію чи стратегію міграційної політики держави, а від часу анексії Криму та окупації частини Донецької та Луганської областей України проблема втікачів — переселенців від війни постала на повний зріст. Але актуальність на той час теми уже через рік радикально зміцнилася з початком міграційної кризи в Європі 2015–2016 років, а масштабна російська агресія 2022 року проти України її вкрай загострила. Упущення в міграційній політиці країни стали масштабними й очевидними. З того часу усталений політичний світ змінився як мінімум двічі: під впливом України та спричиненою війною небаченою раніше за масштабами міграцією сформувалися контури нового світового порядку, але, як виявилось, цей процес ще не завершився, оскільки розпочався новий період його трансформації під впливом результатів виборів у США і приходом до влади Республіканської партії під керівництвом Дональда Трампа, який став 47-м президентом США і вирішив «змінити світ».

При тому нагадаємо такі факти: щоб укласти Вестфальський мир, дипломати витратили п'ять років. Хоча час стискається, та ні за 24 години, ні за сто днів укласти мир між Україною та Московією нереально навіть за великого бажання президента США. Існує конкретика — російсько-українська війна екзистенційна: Московія не визнає суб'єктності України, хоча сама колись була колонією київських князів і без України втрачає свій імперський характер. Тобто у конкретному вимірі цей мир означатиме деімперіалізацію Московії. У глобальному контексті є проблема перерозподілу ресурсів, зокрема доступу до Арктики, зміщення світової економіки у Тихоокеанський регіон, загострення конкуренції в Америці між США та Мексикою і Канадою, ЄС та Україною, прояви чого спостерігаємо. Торговельні війни, оголошені президентом Трампом, виглядають дивно лише на перший погляд. З іншого боку, формування осі США-РФ-КНР є дивним і непередбачуваним. На перший погляд.

З іншого боку, всі ці варіанти розвитку світових процесів і формування нового світопорядку за будь-яких обставин приведуть до нових масових міграційних переміщень у новому політичному світі, і в цьому головні польові (впливові) актори будуть зацікавлені.

На першому, другому і далі місці у нас зараз, безумовно, безпека і збереження України. Але це не означає, що не слід думати: а що потім? Нині у глобальному все більш взаємопов'язаному світі міжнародна міграція стала реальністю, яка зачіпає кожен куточок земної кулі, глибоко впливає на її цивілізацію, політизує політичні сили національних держав. Щодо мігрантів відкрилися навіть такі раніше закриті держави, як Японія та Південна Корея. На макрорівні міграція здатна врівноважувати світову економіку та ринок праці, долає межі та установи, що мають транснаціональний масштаб, легко перетинаючи національні кордони. На мікрорівні (людей та соціогруп) вона торкається усіх сфер життя, змінюючи закономірності власності та спільного користування, сімейні та партнерські відносини, посилюючи переміщення людей, товарів та інформації з дедалі менш передбачуваними наслідками.

Словом, міграція є одним із найскладніших та найважливіших питань XXI століття. Тому її масштаби змушують удосконалювати механізм управління цим процесом, а для деяких країн вони стали загрозою їхній нацбезпеці, феноменом демографії, перш за все в Україні і більшості країн Європи.

Про надскладнощі міграційної та демографічної ситуації в Україні та особливо в її східних регіонах, потребу вироблення нових підходів щодо забезпечення в Україні ефективного державного управління процесом міграції свідчить і те, що відбулися зміни в міграційній політиці ЄС та країнах ЄС. Таке завдання, обумовлене імплементацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, прагненням України в перспективі набути членство в Євросоюзі, до того ж передбачає поступове наближення політики та законодавства у сфері міграції в нашої країні до стандартів ЄС. Попри те, що політика ліберального ставлення в країнах ЄС до українських біженців вичерпується, і розпочався активний процес жорсткішого ставлення щодо біженців з України і внесення відповідних коректив до міграційного законодавства країн — членів ЄС.

Розв'язання перелічених проблем потребує в Україні комплексного, системного підходу, належного фінансування, кадрового та наукового забезпечення, розробки стратегії та запровадження на її основі якісно нової концепції управління міграційним процесом, з урахуванням європейського досвіду поширення нових форм мобільності та міграційних стратегій.

Дослідженню цієї проблеми передувала актуальна проблематика наукових досліджень ННІ ЄД, пов'язана з розроблюваною тематикою транскордонного співробітництва та співпраці з країнами В-4 у 2008–2018 рр. В її рамках було реалізовано проект Вишеградського фонду під керівництвом директора ННІ євроінтеграційних досліджень Івана Арт'омова, видано низку наукових монографій, підручників, авторських книг, наукових збірників та журналів, а також здійснено в його рамках низку заходів, серед яких інтернет-конференція на тему «СПІВРОБІТНИЦТВО З КРАЇНАМИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ» (14–16 травня 2019 року), яка також входила до Переліку проведення наукових конференцій, сформованого Міністерством освіти і науки України на 2019 р.

Для обговорення пропонувалися такі проблеми:

1. Особливості регіональної політики країн Вишеградської четвірки: досвід для України.

2. Особливості функціонування Вишеградської четвірки у складі Європейського Союзу.
3. Конфліктогенні чинники серед країн В-4.
4. Потенціал впливу країн В-4 на політику ЄС щодо східних сусідів.
5. Моделі та механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України.
6. Східному партнерству десять років — які перспективи?
7. Карпатський регіон та його значення для регіонального розвитку прикордоння: проблеми, перспективи.
8. Роль Закарпаття в регіональному розвитку України.
9. Українсько-словацьке співробітництво: сучасний стан та перспективи.
10. Українсько-польське співробітництво: сучасний стан та перспективи.
11. Українсько-угорське співробітництво: сучасний стан та перспективи.

Проблема дослідження міграції і транснаціоналізму постала однією із шести ключових в рамках реалізації масштабного проекту дослідниками колишньої команди Центру досконалості Жана Моне УжНУ, здійсненого під керівництвом директора ННІ євроінтеграційних досліджень Івана Артїомова (повна назва — Транскарпатський центр Жана Моне з досліджень європейських стратегій розвитку УжНУ — ТЦЖМ), який було (створено з метою реалізації проекту «Центр досконалості ім. Жана Моне»: Ares (2020) 5273336 — 619688-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CoE (Грантова Угода № — 619688), він успішно спрацював упродовж складних трьох минулих років (2020–2023 рр.).

Винесена на обговорення нинішньої конференції тема є актуальною і надважливою особливо з огляду на виїзд з початком повномасштабної війни понад 6 млн українських біженців в країни Євросоюзу, стільки ж вимушених переселенців (ВПО) у межах України, близько 3 мільйонів громадян депортовано з окупованих територій до РФ та РБ, тисячі (пізніше подамо конкретну статистику) підприємств релоковано та створено нових в Україні і за кордоном, а в нашій області мешкають бл. 140 тис. зареєстрованих переселенців. Зазначена тема дотична до основних напрямів діяльності ТЦЖМ, органічною є у світлі положень Стратегії України щодо вступу в ЄС.

До того ж наш форум відбувається в умовах повномасштабної війни, яка вкрай загострила ситуацію в Україні і далеко за її кордонами, і агресор продовжує ескалацію намірів і дій, водночас торпедуючи поведінку суб'єктів міжнародних відносин, що призводить до кардинальної трансформації, створення нової структури світової політичної системи, виникнення нових глобальних викликів і загроз, які необхідно науково осмислювати, давати їм вивірені об'єктивні оцінки, зокрема і для оперативного застосування науково-обґрунтованих напрацювань в академічній, освітянській та соціальній практиці.

За таких умов нам з вами доводиться проводити нашу освітянську і науково-дослідницьку роботу в усіх регіонах на схід від Карпат, і чим далі, тим складніше. Проте ми прагнемо не втрачати темпи, а розвивати багаті, як бачимо з виступів, напрацьовані зв'язки з партнерами, а з окремими з них, попри усі виклики, нашу співпрацю ще й активно розвиваємо, — як із національними, так і єврозакордонням.

Найперше йдеться про наше співробітництво в рамках різних проектів з науковцями як сусідніх країн — членів ЄС, так і з більш далекими партнерами, зокрема із

Центральної Азії. Найпліднішою в нашому Інституті є співробітництво в рамках реалізації проектів програми Еразмус+ Жана Моне. Свідченням цьому є і плідна діяльність створеної УАЕС, до якої увійшла команда ТЦЖМ УжНУ. Слід підкреслити, що у нас за ці три роки активна співпраця розвивалася не лише з національними партнерами, а й із ЗВО країн — членів ЄС, Вишеградської групи та іншими, тобто поза проектом.

Свідченням цьому є й те, що, крім наших сусідів по В-4, ми провели міжнародну конференцію із партнерами з Румунії, низку заходів та досліджень з науковцями зі Словаччини і Польщі, а також колегами — жанмоністами з університетів Республіки Казахстан.

Насправді, одним із найефективніших є співробітництво саме в рамках реалізації міжнародних, зокрема названих проектів. Тут здійснюються численні колективні наукові та освітні заходи, застосовуються системні підходи при аналізі наукових проблем чи проблемних ситуацій, відпрацьовуються набуті методології та методики їх досліджень, новітніх наукових пошуків, підготовки, організації та проведення різноманітних науково-освітніх заходів за їх результатами, запровадження по ходу їх здійснення того чи іншого науково-освітнього та практичного досвіду. Назву лише найголовніші із таких заходів, здійснених в рамках реалізації нашого проекту створення ТЦЖМ.

Найперше, команда, структура, головні напрями, за якими здійснювався даний проект.

Діяльність ТЦЖМ здійснювалась за такими напрямками:

Так, упродовж 2020–2023 років команда ТЦЖМ УжНУ разом з колегами із сусідніх країн ЄС, УАЕС, а також Республіки Казахстан провели:

- чотири міжнародні науково-практичні конференції та засідання міжнародних круглих столів за актуальними науково-освітніми проблемами;
- 15 літніх, осінніх та зимових науково-освітніх шкіл, тренінгових курсів, курсів лекцій за науково-освітніми програмами ЄС Еразмус+ проектів Жана Моне;

Навчання

Членами викладацького складу команди здійснюватиметься читання таких навчальних курсів

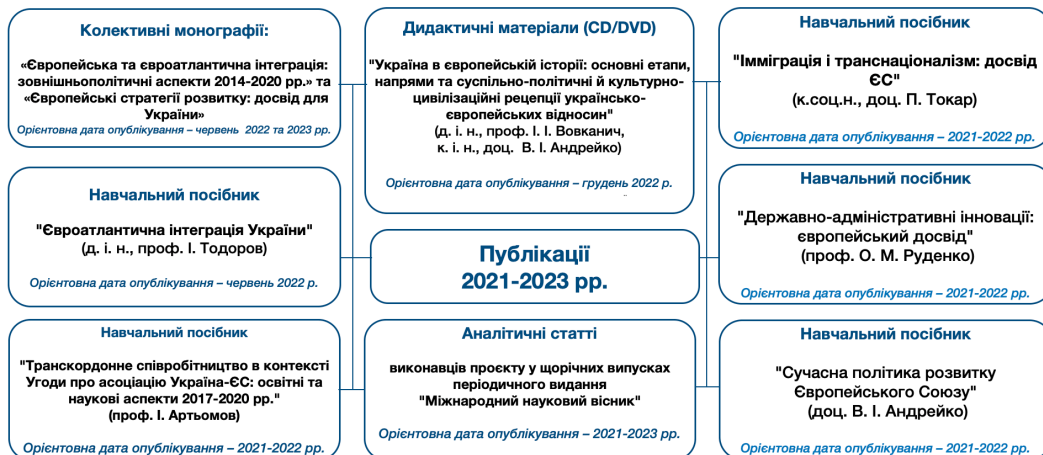

– опубліковано матеріали за результатами цих заходів у 8 спеціальних випусках періодичних видань «Міжнародний науковий вісник» та «Геополітика України: історія і сучасність» (фаховий, категорія Б);

– вийшли у світ 6 навчально-методичних посібників, дві монографії, науково-методичний комплекс із 5 навчальних посібників та двох хрестоматій (автор — координатор проекту ТЦЖМ Іван Артёмов), а остання підсумкова монографія видана двома мовами та надіслана в усі національні, наукові та обласні бібліотеки, державні та дипломатичні установи низки країн та зарубіжних партнерів;

Публікації

Науковий доробок команда проєкту презентуватиме такі

– у розвиток виробленої (розроблена в ході реалізації ННІ євроінтеграційних досліджень наукового проєкту «Інноваційний університет — інструмент інтеграції в європейський освітній і науковий простір» за фінансової підтримки Міжнародного Вишеградського фонду) та схваленої Вченою радою УжНУ «Концепції інновацій-

ного розвитку ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015–2025 рр. було розроблено Стратегію розвитку УжНУ на період 2023–2032 рр.: концептуальні засади формування (автор — Іван Артьомов). Розміщена на сайті УжНУ за посиланням: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/90259>;

- на базі нашого Центру пройшла стажування низка докторантів і магістрантів із наукових установ наших партнерів, щорічно стажуються студенти і магістранти факультету історії і міжнародних відносин УжНУ;
- команда ТЦЖМ опублікувала понад 70 наукових статей, у тому числі і за активної участі присутніх на конференції наших партнерів;
- провели спільне зі словацькими колегами з Інституту суспільних наук Словацької академії наук (директор докторка Анка Калістова, м. Кошице) соціологічне дослідження на тему «Міграція та зміни клімату», а з січня 2024 року реалізується новий спільний міжнародний Вишеградський проект «Інклюзивна Централь-

СЛАЙД 11

НАУКОВА РОЗРОБКА

Володимир ЛУГОВИЙ

Перший віце-президент НАПН України, національний експерт з реформування вищої освіти в Україні, доктор педагогічних наук, професор

Експертний висновок
про наукову розробку концептуальних засад формування Стратегії розвитку УжНУ на період 2023–2032 рр. (автор – директор ІНІ Інституту європейських досліджень, к.і.н., доц. Артьомов І.В.)

Концептуальні підходи до формування Стратегії розвитку Ужгородського національного університету на період 2023–2032 рр. розроблено в процесі виконання міжнародного наукового проекту «Європейські стратегії розвитку: досвід для України» (аспірант проекту ІНІ Інституту європейських досліджень – аспірантський координатор проекту – директор Інституту, к.і.н., доц. Артьомов І.В.). Ця наукова розробка є важливим орієнтиром і основою для формування довгострокового плану розвитку УжНУ на період 2023–2032 рр. Документ базується на положеннях законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», Угоді про Асоціацію України із Європейським Союзом та інших нормативно-правових актів України і ЄС.

Запропонований автором підхід до формування довгострокової Стратегії розвитку УжНУ та інструменти її реалізації є по суті науково обґрунтованою «дорожньою картою» на шляху трансформації університету і набуття ним статусу дослідницького, який приведе у життя впроваджені українські, європейські та світові реформи.

Слідченням цього є те, що запропоновані концептуальні засади формування довгострокової Стратегії розвитку УжНУ базуються на основі визначення досвіду провідних університетів як України, так і країн Європейського Союзу, в тому числі Варшавського (Польща), Карлового (Чеська Республіка), Шафхарського (Словаччина) університетів.

Обґрунтовані в науковій розробці пріоритети розвитку та концептуальні принципи трансформації університету в дослідницько-інноваційний і запропонована інноваційна модель розвитку УжНУ на основі «структурна зміна» і трансферу технологій забезпечать регіональне зростання економіки.

Інноваційними є сформульовані стратегічні пріоритети розвитку УжНУ:

- СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1
Забезпечення інноваційної спроможності освіти, її трансформація у ключовий чинник економіки і торгівлі, підготовка конкурентоспроможних фахівців, дослідження статусу освітнього лідера в Україні та Карпатському регіоні
- СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2

Інноваційна в міжнародній науково-освітній просторі на основі підвищення результативності дослідницького потенціалу, генерації нових знань, дослідження статусу дослідницько-інноваційного університету

- СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3
Розширення міжнародного співробітництва, інтернаціоналізації освітньо-наукової діяльності та використання інноваційного потенціалу європейської освітньо-наукової простору
- СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 4
Забезпечення інноваційної діяльності УжНУ у сфері трансферу технологій. Запровадження європейської моделі функціонування Народногo центру УжНУ
- СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 5
Результати Політики сталого розвитку УжНУ задля дослідження інноваційної та економічної спроможності, соціальної інтеграції та гендерної рівності. Розвиток регіональної системи непрерывної освіти впровадження
- СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 6
Створення акційної системи управління університетом, його адміністративної системи, зміцнення організаційної структури та кадрового забезпечення

Висновком цієї роботи є експертний висновок про те, що наукова розробка концептуальних засад формування Стратегії розвитку УжНУ на період 2023–2032 рр. є результатом комплексного аналізу і узагальнення кращого досвіду провідних університетів України, Польщі, Чеської Республіки, Словаччини.

Отже, запропоновані автором Концептуальні засади формування Стратегії розвитку УжНУ на період 2023–2032 рр. є актуальними і ґрунтовано науково розробленими, які без сумніву, можуть бути основою зміцнення Стратегії.

Перший віце-президент НАПН України, національний експерт з реформування вищої освіти в Україні, доктор педагогічних наук, професор

Володимир ЛУГОВИЙ

Проблематика дослідницької діяльності Центру

"Інформаційна безпека в країнах Центрально-Східної Європи в умовах російської агресії"

Моніторинг медій в Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії стосовно російських впливів

Дослідник – д.і.н., проф. І. Я. Тодоров

"Університетський комплекс як центр розвитку регіональної системи неперервної освіти"

Передбачає визначення та узагальнення практик країн ЄС у галузі освіти для впровадження у ЗВО України, розроблення Стратегії розвитку УжНУ на 2021–2030 роки

Дослідник – к.і.н., доц. І. В. Артьомов

Дослідження 2020–2023 рр

"Підвищення якості європейських студій через співпрацю із закладами вищої освіти сусідніх країн-членів ЄС"

Передбачає аналіз особливостей регіонального співробітництва України з Польщею, Словаччиною, Румунією та Угорщиною в гуманітарній сфері та сфері вищої освіти

Дослідники – д.і.н., проф. І. І. Вовканич, к.і.н., доц. О. І. Свеженцева

"Європейський досвід і ціннісні орієнтири населення Карпатського європейського регіону України"

Пілотне соціологічне дослідження щодо європейського досвіду та ціннісних орієнтирів і настроїв жителів країн Карпатського регіону

Дослідник – к.соц.н., доц. П. В. Токар

74

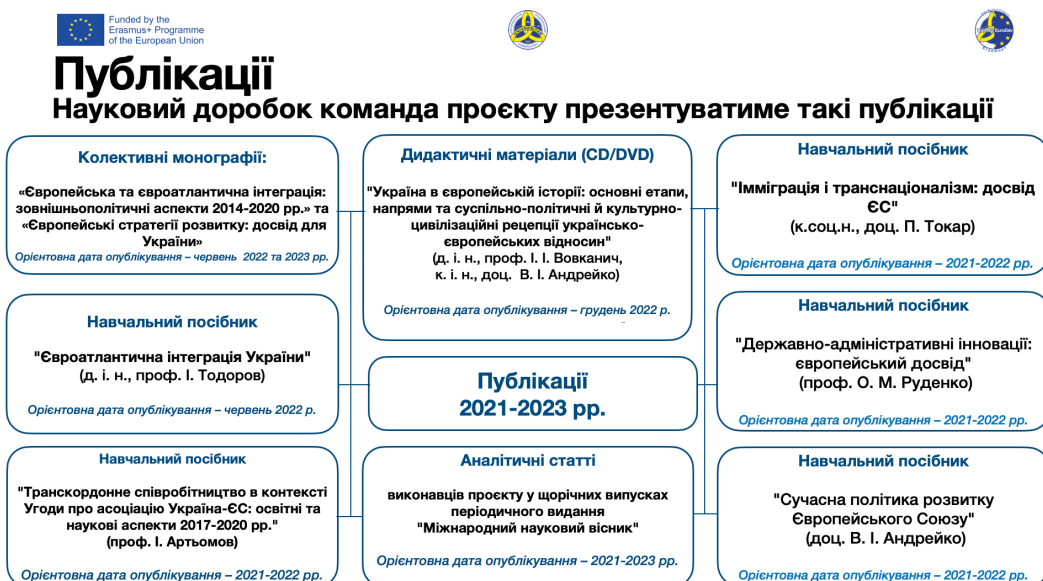
но-Східна Європа: виклики та інтеграція біженців з України», де партнером поряд із ЗВО країн В-4 є також наш НН інститут євроінтеграційних досліджень УЖНУ, про що йдеться нижче;

– здійснили спільно з органами місцевого самоврядування низку помітних заходів на території міста і Карпатського регіону;

– як особливий напрям виділяємо плідне і багаторічне співробітництво науковців кафедр УЖНУ і ТЦЖМ, зокрема з директором Інституту соціальних проблем (м. Братислава, СР) Григорієм Месежніковим та координатором проекту Центру досконалості Жана Моне професоркою кафедри міжнародних відносин ЄНУ ім. Л.М.Гумільова (м. Астана) Жанар Медеубаєвою, які брали і нині беруть активну участь у низці міжнародних заходів, які відбувалися на базі ТЖЖМ за цей період. Таку роботу ми активно і надалі будемо продовжувати. ТЦЖМ УЖНУ продовжує діяти і наразі готує нові міжнародні проекти.

Але війна спричинила нові проблеми і ризики сьогодення, які повномасштабна агресія РФ проти України додала до масштабних міграційних хвиль утікачів від війни з України до Європи та Північної Америки, які набули кризових явищ і призвели до нових соціально-економічних проблем, фатального падіння економіки, всезагальних кризових явищ в усіх сферах суспільного життя, загроз та викликів національній безпеці держави, демографічного краху Української громади. Цей історичний процес призвів до глибоких змін не лише в українській спільноті, але й в усіх країнах Європи і на глобальній політичній карті світу в цілому. Здебільшого він незворотний. Чимало проблем оприлюднили наші колеги — учасники конференції, на деяких хотів би зосередитися в контексті заявленої теми нашої дискусії.

У результаті масштабних переміщень громадян України після початку агресії найбільше навантаження припало на західні регіони України та країни ЦСЄ, їх територіальні громади. Тому названий вище спільний проект «Інклюзивна Центральна-Східна Європа: виклики та інтеграція біженців з України» є надзвичайно актуальним. В його рамках відбувається наша міжнародна конференція, а завершальні дискусії пройдуть у березні — травні 2025 року в м. Кошице СР. Завершиться

проект загальним аналітичним документом (звіт та записка) та низкою наукових статей дослідників-учасників команди. Так, це цілком новий напрям дослідження, мало вивчений (в Ужгороді зовсім) і потребує особливої уваги на всіх рівнях влади, наукових інституцій та неурядових організацій.

Наприклад, в Ужгороді в результаті переміщень склалося перенаселення, утворився навіть будівельний бум, відкрилися нові підприємства, робочі місця, додаткові надходження до бюджету. Вимушено переселеним особам (ВПО) надається державна підтримка, проте ними опікуються здебільшого і насамперед волонтери, інші неурядові організації і власне місцеві громадяни, серед яких нині вони мешкають і з якими інтегруються до місцевих територіальних громад. Процес складний і неоднозначний, мовляв, приїхали і нехай живуть, бо закарпатці толерантні і сприймуть все як належне. Колись так і було. Автору свого часу вдалось провести низку регіональних досліджень, зокрема в місті Ужгороді, ще до відновлення незалежності України, зокрема, у 80-ті — 90-ті роки та з 2000 по 2010 рр. Тоді проблема міжнаціональних відносин ставилася мешканцями міста і краю десь на 26-те місце із 30 відмічених на ті часи проблем. Війна внесла жорсткі корективи в життя людей та їх громад, зокрема загострила, політизувала й міжнаціональну проблематику на національному і зі своїми особливостями — на регіональному рівнях. З огляду на толерантне ставлення місцевих до інтеграції переселенців, то залежно від соціально-економічної та політичної ситуації гіпотетично вона може ускладнитися, (приклад — риторика окремих політиків із сусідніх країн) у будь-який час.

Нині наведемо один приклад з історії. Міграційний рух на Закарпатті до доби незалежності досліджується слабо за об'єктивних історичних обставин, передусім входження до різних країн чи імперій. Історично так склалося, що етнічні українські землі є на сучасних теренах усіх сусідів України: Берестейщина у Білорусі, Лемківщина, Бойківщина та Підляшшя у Польщі, Пряшівщина у Словаччині, Марамарош та Буковина у Румунії, Придністров'я у Молдові, Стародубщина та Східна Слобожанщина у РФ, і це начебто відомо усім.

Так само українці жили з давніх давен і в Угорщині. Особливо багато їх було у північно-східних регіонах наприкінці 17 століття після звільнення країни від османів, але як так вийшло, що сьогодні етнічних земель українців в Угорщині немає зовсім, чи може вони є, а ми не знаємо?

В ході підготовки до конференції я звертався до наших колег-істориків виступити з цією проблемою, зокрема про міграцію та переселення закарпатців на сусідні землі та роль української греко-католицької церкви в Угорщині щодо збереження їх української ідентичності. Наразі ця тема на етапі дослідження, і з часом інформаційна прогалина таки буде науково вивчена та оприлюднена. Тому ми лише тезисно і коротко спробуємо викласти уже відоме.

Отже, нині в Угорщині проживають 9,5 млн людей, серед яких 78% становлять угорці або мадяри, як вони самі себе називають, на другому місці в країні роми, їх 3,6%, або 308 000, на третьому німці 1,6% (або 130 000), а далі словаки, румуни, хорвати, серби, словенці... Дивно, але українці — представники найбільшого сусіда Угорщини — не мають навіть власної національної організації, і відповідно їхня кількість вважається такою низькою, що ніхто їх там навіть не рахує. Але як

таке взагалі можливо? Може, українців мадяри, як і словаки, називають русинами? Справді, є така національність в переліку, але кількість русинів в Угорщині лише 4 000. А в сусідніх з Угорщиною Словаччині та Румунії проживає відповідно 55 та 51 000 українців, і це лише офіційно.

Виходить, що в процесі історичного розселення українці оминули нинішню Угорщину, хоча зовсім не оминули сусідні країни, які за часів розселення були складовими частинами Угорського королівства. Чи може таке бути? Такого не може, особливо з огляду на те, що українці та угорці тривалий час були в одній імперії. Колись Мукачівська греко-католицька єпархія займала значну площу та сягала далеко за межі нинішнього Закарпаття, у тому числі й на мадярські землі. Отже, там також були греко-католики. А чи є вони зараз? Офіційна статистика свідчить, що греко-католиків в Угорщині близько 300 000! Виявляється, українці жили в Угорщині з давніх давен. Особливо багато їх було у північно-східних регіонах, де кількість українців особливо збільшилася в останню чверть 17 століття, після звільнення країни від османів.

Майже всі поселенці, що прийшли в покинуті населенням області, були україномовними греко-католиками Мукачівської єпархії. У 17 столітті у греко-католицьких храмах Угорщини почали проводити богослужіння мадярською мовою. Це був перший потужний крок до цілеспрямованої асиміляції українців. Керівництво угорського королівства зрозуміло, що не варто знищувати русинів-українців фізично, треба знищити їхню мову, і русини зникнуть. Потім закрили українські школи, тобто другий крок був ще потужніший.

У 17 столітті влада різними методами почала стимулювати мадяризацію, тоді і з'явився термін мадярон. Цим словом називали мадяризованих русинів-українців, насамперед представників духовенства та інтелігенції, які мали відверту проугорську орієнтацію. Мадярони відмовилися від власної мови, культури, релігії, почали сприяти мадяризації українського населення, змушуючи соромитися свого народу та приховувати своє українське походження.

Видатний закарпатський просвітник Олександр Духнович писав про мадяронів: йому руське слово бридке, він соромиться руської сутності, поміж мадярами він уже мондокає, шукаючи тим схильності у чужих. Так, істинно єсть моє слово русин — угорський мадярон чим-небудь буде, тільки не русином. У них, мадярів, всі народи бидло, скоти, тільки мадяр є людиною. Хто не мадяр, той і не людина. В угорському королівстві були створені такі умови життя та психологічний клімат для національних меншин, які змушували часто наперекір особистим принципам та переконанням відрікатися від власної національної культури, мови, політичних, релігійних та інших поглядів.

Угорцям був притаманний високий рівень нетерпимості щодо немадярських національностей, лише відмова від своєї народності, визнання себе мадяром та патріотична діяльність, як правило, давали можливість здобувати освіту, зберегти чи зайняти високу посаду і просуватися по кар'єрній драбині, або просто мати засоби для існування.

Формуванню в українців комплексу меншовартості та переходу у мадярони сприяла не лише шовіністична політика угорської влади, але й риси менталітету та поведінка самих угорців. Вони на побутовому рівні, у спілкуванні з українцями

постійно намагалися показати свою вищість, підкреслити простакуватість, неосвіченість закарпатців. Обзивали їх дикунами — рушняками, дурними русинами, смердючими рутенами, свинями в освіті.

Політика угорської влади була спрямована на культивування у дітей та молоді почуття належності до мадярської батьківщини і мадярської нації та відданості угорській державі. Іван Франко у статті «І ми в Європі описує, як шкільний інспектор — угорець, запрошений на обід до місцевого священника, обурився тим, що його донька розмовляє українською мовою, і тому не може обідати разом з таким мадярським горожанином, котрий не навчив своєї дитини по-мадярськи, котрого дитина «тавкає варварським жаргоном».

Це був справжній етноцид українців, який у XX столітті набув ознак геноциду, коли мадярони почали співпрацювати з угорським урядом в часи Другої світової війни та брали участь у катуваннях і розстрілах вояків Карпатської Січі.

За 300 років цілеспрямованої політики етноциду угорці повністю знищили українську мову в Угорщині, довівши у такий спосіб відомий вислів: коли зникає мова, зникає і народ. Це чудова ілюстрація того, що безуспішно намагається зробити з українцями ще один сусід — Росія і коли ще нещодавно в Україні деякі прихильники тези «какая разница» несерйозно ставилися до мовного питання, підіграючи ворогам України.

Багато російських правителів, як і Путін зараз, століттями мріяли стерти українськість з лиця землі, але цього в них не вийшло, і слава Богу, вже й не вийде. А ось на мадярській території український народ зник. Оті 300 000 нинішніх греко-католиків — це нащадки українців, але вони не знають української мови та ніяк не позиціонують себе з Україною. Вони угорці, у містечку Гайдорог стоїть збудований у середині XV століття греко-католицький храм, що нині є центром єпархії. У Гайдудорозі ніхто не знає української мови, англійської також, тому ви не зможете запитати, чи є українці у місті, хоча відповідь відома. Ось тільки неймовірний іконостас, в якому 54 ікони є прямим свідченням неугорського походження цього храму, але про це ніхто уже не скаже.

Отже, ми з'ясували, що на території Угорщини також є українські етнічні землі — дві північно-східні області, де розташована більшість греко-католицьких єпархій. Осіб українського походження в Угорщині майже 300 000, але українцями вони себе, на жаль, не вважають. Варто нагадати, що таке етноцид: це різновид політичної поведінки, спрямованої на знищення суті та культури конкретного етносу, на відміну від геноциду, що досягає тієї ж мети шляхом фізичного винищення людей, що належить до етносу. Етноцид може проводитися комплексом заходів, що руйнують системні зв'язки всередині народу, підштовхуючи його представників до переходу до іншої етнічної якості. Найбільше зусиль у здійсненні політики етноциду докладається для знищення національних мов, що є лінгвоцидом. Угорщина в цьому досягла успіху. У Кремлі, напевно, вже давно вивчили мадярський досвід боротьби з українцями, але щось у них іде не так. А загалом, як не прикро, а з деякими сусідами Україні пощастило не дуже. Втім, українці змогли вижити і зберегтися протягом багатьох століть жорстокої боротьби за своє існування, тож зможемо і зараз. І нині в Угорщині найменше українських біженців. Угорщина єдина в Європі країна, де

український біженець в нормативно-правовій базі не виділений і не захищений так, як в інших країнах ЄС.

Останнім часом в українській суспільній думці цю делікатну проблематику найчастіше сприймають як перепону — мовляв, нас блокують якраз через нацменшини, бо це інструмент для шантажу з боку сусідів (скажемо прямо — з боку уряду Угорщини, а останні 2023–2024 рр. і Словаччини). Але насправді це занадто емоційне й викривлене сприйняття. Якщо подивитися на цю тематику з іншого боку, то висновок буде протилежний — це якраз завдяки нацменшинам ми маємо тверду базу для євроінтеграції» [1: 2; 3; 4; 5]. Чи не найактуальнішим для подібних загроз та ризиків може стати, і це найімовірніше на сьогодні, — загострення на фоні міграції [6]. Не лише в Україні, а й у Європі, Північній Америці, Азії та багатьох інших місцях. Як писав свого часу Мюррей у книзі «Самознищення Європи» («Наш Формат» Київ: 2024) про те, що цивілізація, яку ми знаємо як Європу, чинить самогубство, і ані Британія, ані будь-яка інша країна Західної Європи не може уникнути цієї долі, оскільки видається, що всі ми потерпаємо від тих самих симптомів і недуг. Як результат, ще за життя більшості з нас Європа перестане бути Європою, і народи Європи втраять те єдине місце у світі, яке ми називаємо домом. Це важко нині спростовувати.

Нині можемо повідомити, що під час реалізації названого вище проекту в рамках країн В-4 та України буде ця проблема досліджуватися в комплексі. До слова, наш Інститут уже завершив комплексне інтерв'ювання та опитування, фокус-групи серед переселенців, ГО волонтерів та їх керівників, представників органів влади міста з цієї проблеми, а до цього — пілотне опитування серед студентів та магістрантів старших курсів УжНУ. Також і маємо отримані результати щодо їх розуміння у ставленні до проблем ВПО, які є і серед студентів неоднозначними. Так, на запитання, «Які з цих факторів є основними в динаміці змін у ставленні місцевого населення до переселенців?» — отримали відповідь, що майже дві третини (68%) вважають поширення негативних стереотипів і конкуренцію на ринку праці, і лише 20% — зростання економіки регіону. Хоча офіційні органи влади цей фактор ставлять на перше місце серед інших (див. діаграму 1).

Діаграма 1. «Які з цих факторів є основними в динаміці змін у ставленні місцевого населення до переселенців?». Що стосується отриманих результатів проведеного фундаментального дослідження серед ВПО, то його наслідки ще опрацьовуються і будуть узагальнені у травні-червні цього року.

Від початку війни через Закарпаття пройшли понад два млн біженців з України, близько 370 тис. із них залишилися тут. Це збільшило кількість населення майже на третину, в тому числі до 120 тис ужгородців додалися понад 50 тис. переселенців. Внутрішні мігранти відчутно згуртували місцевих, які разом з міжнародними донорами допомагають переселеним особам як можуть і чим можуть. Наприклад, на Закарпатті облаштовано 107 шелтерів, де живуть понад 4 тис. людей, і кількісно вони активно поповнюються, адже евакуація з прифронтових територій триває, проблеми наростають і, відповідно, потребують нових досліджень, особливо важливо вивчати психолого-емоційний стан та соціальне самопочуття переселенців, їх наміри та орієнтири, які залежать найбільше від їх облаштованості та працевлаштування, навчання і виховання їхніх дітей у дитсадках і школах, доступу до закладів освіти, охорони здоров'я, безпеки життя, соціально-психологічний стан [7, 8]. У своєму інтерв'ю «Главкому» Елла Лібанова заявляла, що в Україні більше не буде 50 млн громадян, тому країна повинна перебудувати структуру економіки так, щоб можна було обійтися й меншою кількістю населення. «Ані 50, ані 40 мільйонів громадян в Україні уже не буде. Хіба що у разі інтенсивної імміграції. Але це вже будуть не українці і, скоріше за все, навіть не європейці». Експертка зауважила, що для демографії країни має значення щільність населення. До слова, в Україні перед повномасштабним вторгненням на одну жінку дітородного віку припадала 1,2 дитини, після початку повномасштабного вторгнення — 0,9. Цей показник третій з кінця у світі. Також дослідниця висловила побоювання, що після скасування воєнного стану Україна може отримати другу хвилю еміграції чоловіків, які поїдуть до своїх дружин за кордон [9].

Соціально-економічна ситуація на Закарпатті після початку війни і переселення сотен тисяч біженців та преміщень бізнесу змінилася радикально на краще, але зі своїми специфічними новими викликами та проблемами. Так, найпомітніше в краї запроваджуються певні умови для відкриття своєї справи ВПО, опановування новими професіями, а також надаються можливості для підприємництва, запровадження свого виробництва у найрізноманітніших сферах діяльності релокованому бізнесу. Це нова справа, але уже приносить велику користь краю настільки, що область із дотованих перейшла в прибуткову [10].

Своє далеко не останнє слово у цій надважливій державній справі мають сказати територіальні громади, — головні осередки для толерантної інклюзії вимушених переселенців до територіальних громад та інтеграції релокованого бізнесу. У цій сфері розпочалися наукові обстеження, є перші публікації [11] на цю тематику, проведено наукові форуми на кшталт XVI Конгресу Української асоціації європейських студій, який пройшов 17–18 жовтня 2024 року на базі УжНУ і матеріали якого щойно вийшли друком у збірнику наукових праць «Міжнародний науковий вісник» (ред. кол. В.І.Андрейко (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2025. Вип. 1 (29). 106 с.). Є і експертні оцінки науковців та експертів із сусідніх країн В-4 [12; 13] за цією тематикою та інших. Протягом цього року попри непрості часи для кожного українця, Закарпаття активно працювало над підтримкою краян, котрі цього справді потребують. Йдеться, зокрема, про надання пільгових кредитів у межах програми «Власний дім». Майже 50 млн грн цьогооріч отримали закарпатці у межах програми

«Власний дім» [14,15,16]. Але цього замало. Проблема забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні стала ще більш актуальною через війну. Мільйони українців втратили свої домівки, і тепер держава шукає нові способи допомогти. Нещодавно ухвалений закон пропонує конкретний план [17]:

- провести перевірку всіх доступних будівель — державних, комунальних і навіть приватних (за згодою власників), щоб зрозуміти, які з них можна пристосувати для проживання;

- створити базу даних усіх таких об'єктів. Це буде зручна система, де кожен зможе побачити, які будинки чи квартири доступні, їхній стан і можливості для проживання;

- спрощено надати ВПО житло: держава, місцева влада та громадські організації отримають можливість орендувати нерухомість за пільговими умовами без зайвих бюрократичних процедур. Цей закон має чіткі строки виконання: вже найближчим часом держава, місцева влада та спеціальні комісії почнуть інвентаризацію житла й працюватимуть над вирішенням житлових питань для ВПО. Додамо, що під назвою «Нові ініціативи для підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО)» Президент України підписав Закон №7283, який розширює права ВПО та надає їм офіційний статус жителів громад, де вони проживають. Цей документ дозволяє переселенцям брати участь у прийнятті рішень на місцевому рівні, зокрема щодо розподілу коштів місцевого бюджету. Закон є важливим для створення стабільності та інтеграції ВПО у життя громад. Крім того, передбачається розширення доступу переселенців до житла за рахунок пільгових кредитів і механізмів співфінансування з 2025 року. Ініціатива також спрощує процедуру отримання статусу ВПО для доступу до соціальних виплат та необхідних послуг.

А ось думка українців про підтримку переселенців. За результатами опитування компанії ACTIVE GROUP у січні 2025 року:

- 61,9% громадян підтримують розширення прав ВПО у громадах (з них 27,6% — повністю);

- 39,3% опитаних вважають доцільним збільшення фінансової підтримки для переселенців. Ці дані свідчать, що, попри виклики війни, українське суспільство демонструє високий рівень згуртованості та єдності. Навіть у часи вимушеної мобільності громадяни готові підтримувати одне одного та працювати задля спільного майбутнього [18].

Більше того, стосовно кризових явищ і загроз, які несе за собою міграційно-демографічна проблематика, то дослідження проблеми інклюзії українських біженців та переселенців до територіальних громад варто вивчати комплексно: з боку адаптованого досвіду інтеграції біженців в країнах Євросоюзу і найперше у сусідів по В-4, а також інтеграції вимушених переселенців в регіонах України, і здійснювати їх порівняльний аналіз. Це дозволить виявити наявні проблеми, а на такій науково-емпіричній базі є висока ймовірність виробити і належні теоретичні та практичні рекомендації зацікавленим інституціям в Україні та Євросоюзі.

Як Україна планує повертати своїх громадян з-за кордону? В Україні таки створили Міністерство національної єдності, яке займається питаннями повернення українців додому та підтримкою діаспори. Експертна спільнота, а також самі укра-

інці скептично ставляться до ідеї того, що за допомогою створення такого Міністерства вдасться суттєво вплинути на рішення українців повертатися додому. Наразі близько 6,7 мільйона українців перебувають за межами країни у статусі біженців. Уряд планує повернути до 5 мільйонів громадян, створюючи умови для їхньої реінтеграції. Які ж основні завдання нового міністерства? Серед них можна виділити три:

- повернення громадян: створення умов для безпечного повернення, забезпечення житлом та працевлаштування;
- співпраця з країнами-партнерами: координація з урядами держав, які приймають українських біженців, для сприяння їхньому поверненню;
- підтримка діаспори: зміцнення зв'язків із закордонними українцями та залучення їх до відбудови країни;
- міністерство планує розробити програми реінтеграції, щоб полегшити адаптацію тих, хто вирішить повернутися.

Повертатися чи ні — вибір кожного: український уряд наголошує, що процес повернення буде винятково добровільним. Втім, останні заяви радника президента України Олександра Камишіна на 7-му Німецько-українському бізнес-форумі про те, що на початку 2025 року стартує пілотний проект щодо повернення українців з-за кордону, дещо насторожує. За словами радника президента зі стратегічних питань, пілотний проект щодо повернення українців спершу запрацює між державою та Німеччиною. За словами Камишіна, українців хочуть повертати зокрема і задля залучення до оборонної галузі. В свою чергу новопризначений на посаду міністра національної єдності Олексій Чернишов під час дискусії «Україна 2050. Діалоги про майбутнє», ініційованою виданням NV, наголосив на тому, що для повернення українців Україна має бути конкурентною із іншими державами Євросоюзу за багатьма критеріями. Цікаво, що міністр згадав і тезу про те, що обмеження на виїзд, які існують під час воєнного стану, після їх скасування можуть призвести до того, що в Україні іще зменшиться кількість населення. У відомого науковця з цього приводу сумнівів нема.

Специфіка європейської допомоги українським біженцям та їх адаптація в країнах ЄС є також темою, цікавою для нас. Досліджуючи поточний стан інституційних процесів адаптації українців у країнах Європи, автор дослідження доходить висновку, що попри високу роль місцевих українських громад основну роль у процесі переселення та адаптації відігравали особисті соціальні та інституційні контакти переміщених осіб [19]. Проте на третьому році війни демографічна ситуація в Україні продовжує погіршуватися. У західних ЗМІ пишуть про катастрофу з демографією в Україні. У публікаціях згадують, що 7 мільйонів українців виїхали за кордон, приблизно 5 мільйонів перебувають під російською окупацією, тисячі гинуть на фронті, а сотні цивільних — від ракетних ударів Росії. Чи дійсно ситуація з демографією набула катастрофічних обрисів, що відбувається з народжуваністю та смертністю і де шукати вихід з кризи, розповідає Олександр Гладун, заступник директора з наукової роботи Інституту демографії та проблем якості життя. Демограф каже, що за їх оцінкою, на початок 2022-го в кордонах України 1991 року було 42 мільйони осіб. На початок 2025-го — десь 34 мільйони. Це включаючи Крим, ОРДЛО і захоплені те-

риторії. Зараз розпочато роботу з нових підрахунків, і невдовзі оцінки буде скориговано. А щодо мігрантів, то навіть, якщо мігранти в Україні почнуть народжувати багато дітей, то нашим соціальним службам треба буде виплачувати їм допомогу. Тобто людям, які нічого не внесли в розвиток країни, треба буде платити. Тому думка, що прийдуть іноземці, замість нас тут працюватимуть і вирішуватимуть наші проблеми, це ілюзія. До цих процесів треба ставитись вкрай обережно. Краще вживати заходів демографічної політики, спрямованих на своє населення. Слід більше допомагати молодим українським сім'ям, впроваджувати програми підтримки, переходити на виплати, які були при Ющенку, коли допомога на дитину залежала від черговості народжуваності. Скасування цієї форми виплат погано вплинуло на демографічний розвиток. Треба підвищувати розмір допомоги при народженні, створювати умови гнучкого робочого дня для матерів з дітьми і так далі. Ми повинні спиратися на власні сили і ресурси, інакше майбутнього в країні не буде. Бо років через 100 в Україні не залишиться українців у нашому сучасному розумінні. Західна Європа не справилась із політикою мультикультурності, про яку говорили з 50-х років минулого століття. Вона зазнала краху. Маю великі сумніви, що в Україні вона спрацює. Разом з тим, за прогнозами Національного банку України, у 2025 році очікується відтік ще 200 тисяч українців за кордон. Однак, починаючи з 2026 року, передбачається повернення мігрантів на батьківщину. Ці тенденції матимуть значний вплив на економіку та демографічну ситуацію в країні. Важливо розробляти стратегії для підтримки громадян, які планують повернутися, забезпечуючи їм належні умови для життя та роботи, — вважають в НБУ.

На завершення, в якості висновків підкреслимо таке:

1. Наведені приклади успішного партнерства — це результат неймовірно комфортної, а разом з тим і взаємного відповідального співробітництва в ході проведених наукових досліджень та спільних науково-практичних запроваджень партнерами в рамках своїх освітянських установ чи органів управління і самоврядування в ході реалізації міжнародних проектів та грантів. Лише вони на сьогодні дають об'єктивні результати для вироблення рекомендацій органам влади, а також можливість видавати науково-методичні твори та наукові публікації для ефективного використання у сфері освіти і науки. Реалізовані Навчально-науковим інститутом євроінтеграційних досліджень проекти протягом 20-ти років діяльності — тому яскравий доказ.

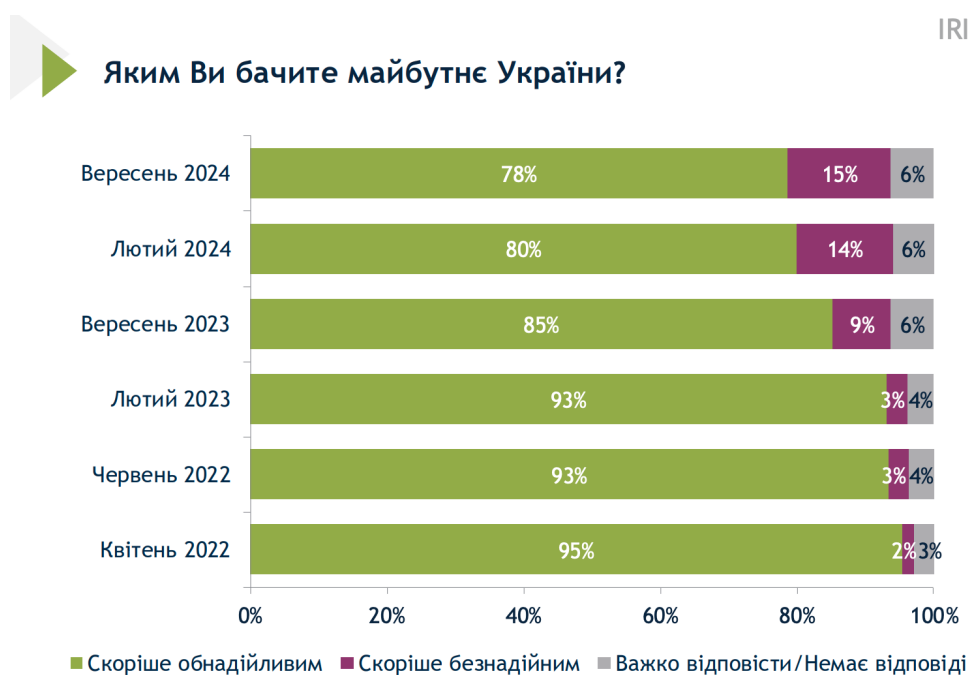
2. Зазначене співробітництво здійснюється в надскладній міжнародній ситуації, а також в умовах зменшення фінансових асигнувань на науково-освітню діяльність, особливо на підтримку та розвиток суспільних наук. При тому, що в ускладнених міжнародних відносинах треба підносити роль і практичну значимість саме гуманітарних наук, оскільки їх подальший вплив на позитивну модернізацію і піднесення суспільної свідомості населення, донесення до громадян правдивої інформації щодо кардинальних змін, об'єктивної орієнтації у процесах, які відбуваються в країні та у світі, боротьби з фальсифікаціями дедалі збільшуватиметься.

3. В нинішніх глобальних умовах вирішувати ці завдання ефективно сприяє співфінансування саме у таких міжнародних проектах типу програми ЄС Еразмус+ Жана Моне, а також їм подібних, які допомагають вивчати і застосувати досвід кра-

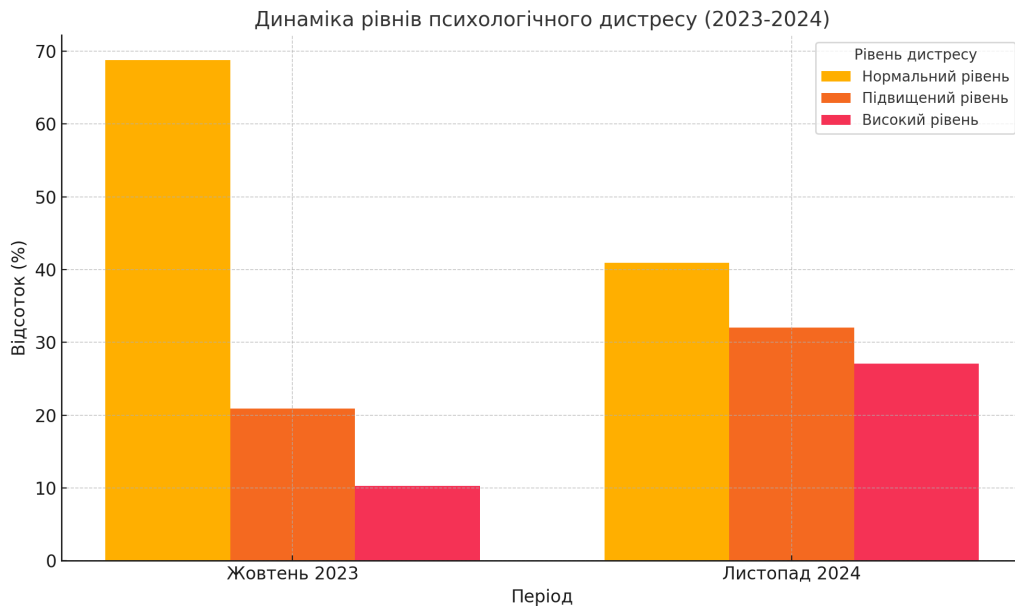
їн ЄС, наших сусідів, а також партнерів з інших країн на теренах України, як у практичних цілях їх застосування, так і з метою розвитку гуманітарних наук у цілому. За таких умов співпраці вони би могли не лише зберегти і виживати гуманітарній науці, а й ефективніше сприяти процесу подальшого зближення та взаємоінтеграції суспільних наук із сусідніх країн, їх науково-освітнянських осередків та на основі реалізації подібних спільних міжнародних проєктів загальному процесу подальшої реалізації євроінтеграційних прагнень науковців та освітян, як і належності наших громадян до єдиної цивілізаційної європейської спільноти. Обговорення проблематики під час проведеного 16 Конгресу УАЕС та нашої конференції — цьому очевидне і яскраве підтвердження.

4. Стосовно Закарпаття, то прогнозний висновок щодо резерву для Ужгорода і області попередньо не є втішним: про набір іноземних студентів і залучення їх до працевлаштування.

За оцінками експертів, 2025 рік, швидше за все, буде роком найбільших світових потрясінь! Що це означатиме для України та нашого краю [20]? Треба побудувати таку стіну безпеки у Державі, включно з ядерною парасолькою, щоби їх руйнування не «накрило» нас у майбутньому. Щоб трупний сморід розпаду цього новітнього фашистського режиму не отруїв Україну, яка зараз стікає кров'ю своїх дочок та синів, але неодмінно вистоїть і буде розвиватися як велика європейська нація. Україна вистоїть лише як національна Держава, зі своєю мовою, вірою та потужними Збройними Силами, впевненою у майбутньому [22]. А щодо прикордонного Закарпаття, то усі міграційні чи імміграційні рухи до Центральної Європи і назад зазвичай здійснюватимуться через край. Залишатиметься частина з них завдяки умовам, які створюватиме місцева влада та територіальні громади для повноцінного життя і підприємництва. Наразі говорити, що такі умови створено, зарано. За підсумками реалізації проєкту ми зможемо говорити більш конкретно

і обґрунтовано. До слова, Інститут соціології НАНУ досліджує стреси війни. Наприкінці 2022-го року лише в 12% українців, що під час опитування перебували на підконтрольній Україні території, був високий рівень дистресу. Дистрес — це такий стан подовженого стресу, який позначається на ментальному і фізичному здоров'ї людей і може в перспективі впливати на їхню працездатність. У жовтневому дослідженні 2024-го високий рівень дистресу спостерігався у 27,1% українців. А в 2025-му цей відсоток може бути ще більшим (див. таблицю).

На основі матеріалу С.Дембіцького "Стресори війни та їх вплив на психологічне самопочуття: українські реалії"

Загальний висновок:

Міжнародний проєкт (координатор ЦСПН САУ в м.Кошице) справді надає цінний матеріал про досвід інтеграції українських біженців у ЦСЕ, пропонуючи основу для майбутніх досліджень і розробки відповідної центральної та регіональної політик. Отримані дані підкреслюють важливість соціальних зв'язків, стабільності, культурного сприйняття та можливостей працевлаштування для успішної і толерантної інтеграції. Хоча такі проблеми, як ксенофобія, дискримінація на ринку праці та культурна адаптація, залишаються, дослідження висвітлює сфери, де цілеспрямовані втручання можуть суттєво змінити ситуацію. Оскільки дослідження поширюється на інші середні міста Центральної та Східної Європи, його результати допоможуть розробити ефективні стратегії підтримки інтеграції біженців у громадах з меншими ресурсами, ніж у великих містах. Їх значення і роль дедалі посилюватимуться.

Дякую за надану честь виступити, увагу, за участь, колегам з Інституту за підготовку конференції, — бажаю усіляких гараздів, нових успіхів, єдності і міцного усім здоров'я, миру і перемоги!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Andriy Lyubka: «Тематика прав нацменшин в Україні є одним із найважливіших елементів на шляху нашої інтеграції до ЄС і НАТО. URL: https://infopost.media/ukrayiniduzhe-poshastylo-shho-v-nas-ye-naczmenshyny/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0BMABhZGlkAAAGB-pFdRwBHS7yBBcgYOHZqB62srZ6FHmx-0Px3g2zNkPW5Oc3oWJpKUOkEmwCAfqEOg_aem_FNXGCGoHVEqLevBpnLNoYw.
2. Токар П.В. Міжетнічні відносини на Закарпатті: стан, тенденції і шляхи поліпшення : Матеріали науково-практ. конф. (під заг. ред. П.В.Токаря). — Ужгород, 2001, — 231 с.
3. Токар П. Національний рух на Закарпатті: монографія. Ужгород: міська друкарня, 2002, — 180 с.
4. Токар П. Нові реалії сучасних кордонів: монографія. Ужгород: міська друкарня, 2008. 320 с.
5. Токар П.В. Оцінка громадянами стану міждержавної та прикордонної співпраці за новими правилами Шенгенського простору // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1. — Ужгород:
6. Іван Артёмов, Мар'яна Ляшко. Сучасні соціально-економічні виклики для України та шляхи їх мінімізації // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (32). / ред. кол.: О. М. Руденко (гол. ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. С. 47–58. URL: <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/305013>
7. Петро Токар, Микита Дудла. Вимушені переселенці в умовах агресії Росії проти України в загальному міграційному процесі та їх наслідки. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (32). / ред. кол.: О. М. Руденко (гол. ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. С. 33–46.
8. Як підготувати дітей до повернення в Україну? URL: https://glavcom.ua/country/society/demohraf-pojasniv-shcho-dopomozhe-povernuti-ukrajinskikh-ditej-dodomu-1037838.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR03h8LFKVOgIxm-RKCWx3FXkqjgW83yJjzce9MkoD0NYEYuYe2UsXLBGc_aem_6YWI0IVsJxgBkqAT5wJ3FA. Вхід: 27 грудня, 2024.
9. Демограф пояснила, яка небезпека чекає на Україну після скасування військового стану. URL: https://glavcom.ua/country/society/shche-odin-rizik-demohraf-pojasnila-jaka-nebezpeka-chekaje-na-ukrajinu-pislja-skasuvannja-vijskovoho-stanu-1037582.html#google_vignette. Вхід: 26 грудня, 2024.
10. Релокація бізнесу в Україні: переваги, виклики та перспективи для Закарпаття. URL: https://zbc.com.ua/%d1%80%d0%b5%d0%bb%d0%be%d0%ba%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0BMABhZGlkAasWAZBQm40BNhc9tDMw4VDcPZB_Ohwt2BPdOL8xNu0aYCuw0IzrPU7EY-t0VOyifZ4njg_aem_xZ267A_Jgdz0UZQ2V0eFwA&utm_medium=paid&utm_source=fb&utm_id=120214008993840285&utm_content=120214010789160285&utm_term=120214010510970285&utm_campaign=120214008993840285.
11. Наталія Гапак, Ярослав Бойко. Потенціал територіальних громад Закарпаття: емпіричний аналіз ефективності використання // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 2 (33). / ред. кол.: О. М. Руденко (гол. ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. С. 225–234.
12. Григорій Месежніков, Петро Токар. Політичні сили Словаччини в контексті ставлення до російсько-української війни // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 2 (33). / ред. кол.: О. М. Руденко (гол. ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. С. 87–100.
13. Петро Токар, Ірина Козоровська. Політика Євросоюзу і Чеської Республіки щодо нелегальної міграції: порівняльний аналіз. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 2 (33). / ред. кол.: О. М. Руденко (гол. ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. С. 174–185.
14. Майже 50 млн грн цього річ отримали закарпатці у межах програми «Власний дім». <https://www.facebook.com/100008600520225/posts/pfbid0yLcTn1HCnqILp9oY16x5fNn17kXRZvJwanZ4HzMnCMzUhChyLh3WBmuXYq8KYdEl/>. 23.12.24 ОВА.
15. Анатолій Курносов. Чому 2025 рік, швидше за все, буде роком найбільших світових потрясінь? Що це означатиме для України? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zavershennya-viyny-prohnoz-2025-rik/33257716.html>. Вхід 12.01.2025.

16. Національна платформа стійкості та згуртованості. <https://www.facebook.com/100063633834989/posts/pfbid02cc6XdoA23WSRFmrvVAYTc7sZFf8SCvpgKQ2LxPsDLELfRuzftqZAvTn15atga3l/>. 16.12.2025
17. Васирина Копитко. Гладун: щоб зберегти населення, українкам потрібно народжувати по троє дітей. 21.04.25. https://www.rbc.ua/rus/news/demograf-oleksandr-gladun-shchob-zberegti-1744971736.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR4so3kwjDcT83SSeBEHSwC3PEGfPZQ3r-jaWmf2Z753xMORbkHXuKJ5f1OCPQ_aem_DIabyPwy1Tz-mtZy8y5Qkg
18. Нові ініціативи для підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Президент України підписав Закон №7283. https://www.donbasssos.org/ensuring_the_housing_rights_of_internally_displaced_persons/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0BMABhZGlkAAAGBQkZzR4BHUVGnID1fXaHqrHlskat6yQ_7QEe_sYobIBu-jGJQ2XmNWNzECJnSJ2Jmw_aem_kCYF2JaH1arlbzAxRUg-FQ&utm_medium=paid&utm_source=fb&utm_id=6618697267790&utm_content=6618697269390&utm_term=6618697269190&utm_campaign=6618697267790.
19. Думка населення щодо переселенців. <https://www.facebook.com/100063633834989/posts/pfbid0vYSxoLL1BnPPGhfMJuQLE1ozkZSf4yA9wmVn3AcLcYJccFDxSTT3CF3rghJAnMeNl/>. 14.01.2025
20. Специфіка європейської допомоги українським переселенцям та їх адаптація в країнах Євросоюзу Автор(и). Цитувати: Бузаров, А. (2025). Специфіка європейської допомоги українським переселенцям та їх адаптація в країнах Євросоюзу. *Society and Security*, (6(6), 9–16. [https://doi.org/10.26642/sas-2024-6\(6\)-9-16](https://doi.org/10.26642/sas-2024-6(6)-9-16)
21. https://www.radiosvoboda.org/a/chym-dovshe-tryvaye-viyna-tym-menshe-lyudey-povernetsya-pro-demohrafichnu-sytuatsiyu-v-ukrayini/33339657.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3Hq1ZvOZnI_c-ek2vLUKTULq2zSk18qpqWq5vDfoENm4hFEP00Pi1ObV8_aem_gsNTHxOoUmT7qB7Kcc3A2g
22. Нас вже ніколи не буде 52 мільйони»: про демографічну ситуацію в Україні та шанси на повернення мільйонів з-за кордону. https://www.radiosvoboda.org/a/chym-dovshe-tryvaye-viyna-tym-menshe-lyudey-povernetsya-pro-demohrafichnu-sytuatsiyu-v-ukrayini/33339657.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3Hq1ZvOZnI_c-ek2vLUKTULq2zSk18qpqWq5vDfoENm4hFEP00Pi1ObV8_aem_gsNTHxOoUmT7qB7Kcc3A2g. 11 березня 2025, а також <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovia-yak-povertaty-meshkantsiv-pivdnya-z-za-kordonu/33188674.html> «Дуже невтішні тенденції»: чому українські біженці залишаються за кордоном 05 листопада 2024, Олена Бадюк, Юлія Щетина. Вхід 17.03.25. <https://www.radiosvoboda.org/a/demohrafichna-kryza-ukrayina/33099413.html> Демографічна криза: як Україна збільшить кількість і «якість» населення за рахунок біженців і діаспорян? 30 серпня 2024, Мар'яна Сич Вхід 17.03.25.